

भुवनेश्वर कोइरालाको उपन्यासकारिता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्काय नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
विष्णुबहादुर पौड्याल
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर
२०६७

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत विश्वविद्यालय क्याम्पसका छात्र विष्णुबहादुर पौड्यालले त्रि.वि स्नातकोत्तर तह (एम.ए) मा नेपाली विषयको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पारेको भुवनेश्वर कोइरालाको उपन्यासकारिता नामक शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. प्रा. राजेन्द्र सुवेदी	विभागीय प्रमुख	
२. उपप्रा. गोविन्दप्रसाद शर्मा	शोधनिर्देशक	
३. प्रा.डा. पारसमणि भण्डारी	बाह्यपरीक्षक	

मिति : २०६७-१०-०२

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षका छात्र श्री विष्णुबहादुर पौड्यालले दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि मेरा निर्देशनमा भुवनेश्वर कोइरालाको उपन्यासकारिता शीर्षकको शोधकार्य सम्पन्न गरेकाले आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
गोविन्दप्रसाद शर्मा
उपप्राध्यापक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि.कीर्तिपुर ।

मिति : २०६७-०९-२९

कृतज्ञताज्ञापन

भुवनेश्वर कोइरालाको उपन्यासकारिता शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्घाय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष दसौं पत्रको प्रयोजनार्थ आदरणीय गुरु उपप्रा. गोविन्दप्रसाद शर्माज्यूको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । उहाँले आफ्ना विविध व्यस्तताहरूबीच आफ्नो अमूल्य समयको पर्वाह नगरी मलाई प्रेरणा, सुझाउ, सल्लाह र निर्देशनका साथै अनुपलब्ध सामग्रीहरू उपलब्ध गराई हरहमेसा सहयोग गरेकाले नै यो शोधपत्र यस रूपमा तयार हुन सकेको हो । प्राज्ञिक सल्लाह तथा कुशल निर्देशनका लागि विद्वान् गुरुप्रति श्रद्धाभाव प्रकट गर्छु । यसै सन्दर्भमा प्रस्तुत शोधशीर्षकलाई विभागीय स्वकृति प्रदान गरी मलाई यस विषयमा शोधकार्य गर्ने अवसर प्रदान गर्नु हुने विभागीय प्रमुख एवम् आदरणीय गुरु प्रा. राजेन्द्र सुवेदी तथा विभागका अन्य सम्पूर्ण विद्वान् गुरुहरूप्रति अनुगृहीत छु । त्यस्तै शोधनायका वारेमा महत्त्वपूर्ण सुझाउ तथा पुस्तक पत्रपत्रिकाहरू उपलब्ध गराई उत्प्रेरणा प्रदान गर्नुहुने आदरणीय गुरु प्रा. डा. रबिलाल अधिकारीलगायत अन्य विद्वान् महानुभावहरूप्रति म आभारी छु । सामग्री सङ्कलन कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय, पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय पुस्तकालय, पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा, राष्ट्रिय पुस्तकालय, मदन पुरस्कार पुस्तकालयको अमूल्य सहयोग पनि मेरा लागि उल्लेख्य छ ।

अनेक बाधाअड्चन तथा अप्ठ्याराहरू आइपर्दा पनि मलाई उचित साधन, समय र वातावरण दिएर मेरो अध्ययनलाई निरन्तरता दिने मेरा पुज्यनीय आमा बसुन्धरा पौड्याल तथा बुवा दण्डबहादुर पौड्यालप्रति चीर ऋणी रहनेछु । साथै आदरणी दाइ इन्द्रबहादुर पौड्याल , दिदी शारदा पौड्याल तथा प्यारा भाइहरू सागर र अनिल तथा बैनी दुर्गा र सीताप्रति पनि आभारी छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयारीका क्रममा हरक्षण सहयोग सद्भाव र हौसला प्रदान गर्ने जीवन सङ्गीनी दीपाप्रति कृतधन छु । यसका साथै शोधकार्य सम्पन्न गर्ने क्रममा मलाई विभिन्न क्षेत्रबाट सहयोग गर्ने प्यारो भाइ डी.डी. अधिकारीलगायत मलाई प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपमा सहयोग गर्नु हुने सम्पूर्ण महानुभावहरूलाई सम्झन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

.....
विष्णुबहादुर पौड्याल
शैक्षिक सत्र ०६३/०६५
रोल नं. १७९

विषयसूची

पहिलो परिच्छेद

शोधपरिचय

१.१	विषयपरिचय	१
१.२	समस्याकथन	१
१.३	उद्देश्य	२
१.४	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५	शोधकार्यको औचित्य	५
१.७	सामग्रीसङ्कलन	५
१.६	शोधकार्यको सीमाङ्कन	५
१.८	शोधविधि	६
१.८	शोधपत्रको रूपरेखा	६

दोस्रो परिच्छेद

भुवनेश्वर कोइरालाको संक्षिप्त परिचय

२.१	विषयप्रवेश	७
२.२	भुवनेश्वर कोइरालाको परिचय	७
२.३	साहित्य लेखन प्रेरणा र प्रभाव	८
२.४	साहित्य लेखन	९
२.५	भ्रमण	१०
२.६	भुवनेश्वर कोइरालाको व्यक्तित्व	१०
२.६.१	साहित्येत्तर व्यक्तित्व	१०
२.६.१.१	शारीरिक व्यक्तित्व	१०
२.६.१.२	जागिरे तथा कानुनी व्यक्तित्व	११
२.६.१.३	सामाजिक व्यक्तित्व	११
२.६.१.४	धार्मिक व्यक्तित्व	१२
२.६.२	साहित्यिक व्यक्तित्व	१२

२.६.२.१ कवि व्यक्तित्व	१२
२.६.२.२ नाटककार व्यक्तित्व	१३
२.६.२.३ उपन्यासकार व्यक्तित्व	१३
२.६.२.४ भजनकार व्यक्तित्व	१३
२.६.२.५ अनुवादक व्यक्तित्व	१४
२.६.२.६ फुटकर लेखक तथा निबन्धकार व्यक्तित्व	१४
२.७ निष्कर्ष	१४

तेस्रो परिच्छेद

भुवनेश्वर कोइरालाका उपन्यासहरूको अध्ययन

३.१ विषयप्रवेश	१६
३.२ उपन्यास विश्लेषणका आधार	१६
३.३ सत्य सन्देश र विधवा जीवन उपन्यासको अध्ययन	१८
३.३.१ कथावस्तु	१८
३.३.२ चरित्र	२१
३.३.३ परिवेश	२४
३.३.४ सम्वाद वा कथोपकथन	२५
३.३.५ भाषाशैली	२६
३.३.६ उद्देश्य	२८
३.४ बैकुण्ठको महल उपन्यासको अध्ययन	२८
३.४.१ कथावस्तु	२९
३.४.२ चरित्र	३१
३.४.३ परिवेश	३४
३.४.४ सम्वाद वा कथोपकथन	३५
३.४.५ भाषाशैली	३६
३.४.६ उद्देश्य	३७
३.५ निष्कर्ष	३८

चौथो परिच्छेद

भुवनेश्वर कोइरालाको औपन्यासिक प्रवृत्ति र मूल्याङ्कन

४.१	विषयप्रवेश	४१
४.२	भुवनेश्वर कोइरालाका औपन्यासिक प्रवृत्तिहरू	४१
४.२.१	आदर्शोन्मुख यथार्थवादी प्रवृत्ति	४२
४.२.२	सुधारवादी प्रवृत्ति	४२
४.२.३	नारी समस्यामा केन्द्रित उपन्यासकार	४३
४.२.४	अध्यात्मवादी/ मानवतावादी चेतना	४४
४.२.५	बहुनायकको व्यवस्था	४४
४.२.६	आञ्चलिकता	४५
४.२.७	राष्ट्रियता र सांस्कृतिक चेतनाको व्याख्या	४५
४.२.८	शैली तथा शिल्पगत प्रवृत्ति	४५
४.३	नेपाली उपन्यासमा भुवनेश्वर कोइरालाको स्थान	४६
४.४	निष्कर्ष	४८

पाँचौ परिच्छेद

उपसंहार तथा निष्कर्ष

उपसंहार तथा निष्कर्ष	४९
सन्दर्भग्रन्थसूची	५४

सङ्क्षेपीकृत रूप

संक्षिप्त रूप

उप.प्रा.

चौ.सं.

डा.

ते.सं

त्रि.वि.

प.सं

प्रा.डा.

पृ.

वि.सं.

सन्.

सम्पा.

पूर्ण रूप

उप-प्राध्यापक

चौथो संस्करण

डाक्टर

तेस्रो संस्करण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

पहिलो संस्करण

प्राध्यापक डाक्टर

पृष्ठ

विक्रम सम्वत्

इस्वी सम्वत्

सम्पादक

भुवनेश्वर कोइरालाको उपन्यासकारिता

विष्णुबहादुर पौड्याल २०६७

भुवनेश्वर कोइरालाको उपन्यासकारिता

विष्णुबहादुर पौड्याल २०६७